

Puodho mar Mzabibu, kod Mzabibu

Ka nyalo bedo ni ne idhi e wuoth kichomo got mantiere e dier piny mar Israel kawuono e kinde mowinjore, ibiro yudo olemo mag mzabibu mang'eny ahinya. Ka obi pi mawuok e olemo mar mzabibu to pigno itiyogo e loso divai. Olemo mar mzabibu itiyogo e loso divai. Pith mar mzabibu en achiel kuom ranyisi mag pur mabeyo madhi nyime e piny mar Israel.

Abiro wero ni jaherana wenda mar hera,

Ma awerogo puothe mar mzabibu.

Jaherana nigi puoth mzabibu e bath got kama omew,

Ne opure maber mi ogolo kite mantie,

Kendo opidhoe nmzabibu mabeyo ahinya.

Ne ogero ot mabo mar rito e dier puodhono,

Kendo nokunyo bur mobiyu mzabibu e lwanda man kuno.

Ne ogeno ni puotheno biro nyagone olemo mabeyo,

To kar timo kamano ne onyago mana olemo makech

Isaya 5:1-2

Puoth mzabibu ma ok owinjore

Somoni mar mzabibu fwenyonwa ni Nyasaye ne nitiere kod geno ni piny mare moyiero biro nyago olemo – kuom weche mamoko en ni pinyo biro tiyo tich Mare mar chung' kod ratiro. Kuom hawi marach nonyago olemo makech (Som Isaya 5:2: “To kar timo kamano ne onyago mana olemo makech.”)

“Koro un jo-Jerusalem kod jo Juda, ng'adieuru bura e kinda kod puotha mar mzabibu. En ang'o mane onego atim e puotha mane ok atimo? To kane atimo gik moko duto mowinjore. To ere gima omiyo ne onyago mana olemo makech, to ageno ni obiro nyagona olemo mabeyo? Koro chikuru itu mondo uwinj gima abiro timo ne puotha mar mzabibu. Abiro pudho chiende oko, kendo abiro muko ohingane, mi dhok gi lee nokwayee kendo nonyone piny. Kamano anawe okethore. Bende oknolwer bede olembene, kata doch ok nodoye, to kudho kod pedo ema

nogawree, kendo anakwer boche polo mondo koth kik chak chwe kanyo. Puoth mzabibu mar Ruoth Nyasaye manyalo gik moko duto en Israel, kendo jo-Juda e yath mane orito maber. Ne ogeno ni adiera dibedie, to nek ema ne oneno, bende noparo ni tim makare diyudree, to ywak malit ema nowinjo.” (Isaya 5:3-7).

Ndikoni tugo kod weche: Weche mawuok e dhok mar Hibrania kuom *kum* kod *ketho* nenore maber kaka *adier* kod *ywak*. Yesu nowacho, “unung’e joma kamago gi olemo maginyago” (Mathayo 7:20). Wanyalo kawo punj mar puoth mzabibu mondo omiwa jipo kuom nono “olemo” magwa.

Wes mar Isaya wuoyo kom Israel kaka, “puoth mzabibu” ma oknyal nyago olemo. Kuom weche mamoko, Jerusalem kod Hekalu e Muma en kaka “mzabibi.”

E senchari mar aboro kapok ne Kristo obiro Routh ne oywak kokalo kuom Isaya kaluwore gi chal mar puoth mzabibu (Israel) kod mzabibu (Jerusalem).

E kinde mane Nyasaye otayo joge donjo e piny mane ochikogi (puoth mzabibu) kotelnigi kod Joshua, nogolo pinje mane ok ohere nikech chunjegi ne chalo kaka lwanda Kuome. Kuom mano ne opidho “mzabibu maber ahinya” e piny mane ochikogi. Ot Mabor mane ogero e chunye en ranyisi mar Hekalu mokwongo mane oger kod Solomon.

Nyasaye notimo gik malich ahinya ne jo-Israel. Notayo joge kuwuok Misri kagikadho thim magi donjo e piny manochikogi. Nogolo kite (jo-pagan) kendo nopidho Israel kaka mzabibu maber. Israel en puoth mzabibu mar Nyasaye, ok mana nikech Nyasaye ohere, to nikech noloso puodhono kendo nopithe. Kendo norite ahinya. Kamano ngero wuoyo kuom yiero mane Nyasaye oyierogo jo-Israel kaka pinye (Rapar mar Chike 7:7-11) kod rit mare. Mana kaka nitiere e puoth mzabibu moro amora, japur mar mzabibu tiyo tije duto ka en kod geno mar nyago olemo mang’eny.

E Zaburi 80, waneno ranyisi machielo mar twak ma kamano. Jandik Zaburi wuoyo kod dhok mar puoth mzabibu: “Ne igolo yadh mzabibu e piny Misri, mi iriembo ogendini moko e pinygi eka ipidhee, kendo nee ibetone kama onego odongie. Tiendene nodonjo matut e lowo, kendo bedene noyarore mokwako pinyno.” (Zaburi 80:8-9).

Waparoni Nyasaye dwaro ang’o kuomwa bang’ gik moko duto mosetimonwa? Bende Nyasaye nyalo bedo ni orito neno olemo magwa? Ndalo adek Jandik Zaburi kwayo Nyasaye mondo “oduogwa ire” (Zaburi 80:3,7,19). Kwero richo dwaro bolruok kendo duogo kuom Nyasaye mondo wayud ng’uono mare. Seche ma wachung’ e nyim Kristo, obiro manyo “olemo mar Roho.” “To gik ma Roho nyago gin: hera, mor kue, horuok, ng’wono, ber, bedo jaadiera, muolo kod ritruok. Onge chik makwedo gik ma kamago” Jo-Galatia 5:22

Tich mar Roho Maler kuomwa ema nyago timbe machalo kamagi mayudore mana kuom chakruok mar Kristo. Wan wawegi ok wanyal yudogi. Inyagogi kuomwa kaluwore kod Roho

mar Kristo. Ka wadwaro mondo olemo obed kuomwa, nyaka watud ngimawa kod Mare. “Beduru e iya mana kaka an bende abet e iu. Kaka bad mzabibu oknyal nyago olemo kende, ka ok en kuom yath mzabibu, e kaka un bende ok unyal nyago gimoro, kapok ubet e iya. An e mzabibu, to un, un bedene. Ng’at mobet kuoma, kaka abet kuomu, nyago olemo mang’eny, nikech ka upogoru koda, to ok unyal gimoro.” (Yohana 15:4-5).

Kuom mano koro mar Isaya 5:3-6 nochopo kare. Nyasaye nogolo bade majarit, gweh, kod ng’wono kowuok kuom Israel, mondo pinje mane kwede ogone chong-gi piny kaka lee mag bungu. Nikech negitamore yie kuom Ruoth Nyasaye kendo luwe kod chunyi te, ne gilal e weche mag piny.

Jerusalemu: Mzabibu Mane Okwedi

E senchari mar auchiel kapok ne Kristo obiro, nabii Ezekiel ne onenore e wang’ lela mokwongo. Kane ochopo kindegi lweny mokwongo mar Babulon nochakore to thoth jo-Israel nosejol e piny.

Nabii Ezekiel nodak higni 150-200 bang’e moloyo Isaya. Kata odoko ni Isaya nodak Israel, Ezekiel nomak kod Babulon kendo koro mare noluwo koro mar Isaya maonge wach moro amora.

Kata kamano, Ezekiel okne okoro kuom “puodho mar zabibu” (Israel), mak mana ni ne ondiko kuom “mzabibu” (Jerusalem) niya, “Ruoth Nyasaye nowachona niya, wuod dhano, ere kaka yadh mzabibu ber moloyo yien mamoko? Koso ere kaka bade ber moloyo bad yath moro amora? Bende dilos kode gimoro maber? Kose ding’ad bade mi igur e kor ot mondo ong’awie gik moko? Ooyo, ibole mana e mach mondo ochwake. To kosebole e majno kamanoo, mi bathe koni gi koni owang,’ kendo kore odong’ korewore, bende pod dilos kode gimoro malong’o? Kane pok owang,’ to onge gima ne inyalo timo kode, to koro kosewang’ mi kore orewore, to dobed maonge tich machal nadi? Kuom mano an Ruoth Nyasaye awacho niya, kaka yadh mzabibu itong’oe bungu, kendo ichwako, e kaka abiro kawo jo-Jerusalem mi akum. Kata obedo ni gisetony e mach, to koro mach biro wang’ogi pep. Ka asekwomogi kamano, to eka unung’e ni an Ruoth Nyasaye. Giseweya, omiyo abiro loko pinygi thim. An Ruoth Nyasaye ema awacho kamano.” (Ezekieli 15:1-8).

E sura mar 15 nyaka 17, Ezekiel golo ranyisi ni Nyasaye ne dhi ketho Jerusalem. E sigana mar mzabibu, waneno ni ne oonge tiende kata ber moro amora bang’ kane osewang’e. Jo-Jerusalem ne ok gin gimoro kuom Nyasaye nikech sewni mane gitimo ne nyiseche manono, kuom mano ibiro logi kendo nowang’ Jerusalem. Kik wamire thuolo mar ling’ thi maok wanyago ni Nyasaye olemo. Dwarore mondo wabed dich mar Wuonwa.

Ranyisini ok nyal bedo thuolo. Nyasaye ne onge kod ranyisi machielo kuom Jerusalem. Kaka mzabibu, nyago olemo notame, to kata yien mag mzabibu ne koro onge kod tich, mak mana kowang'e e mach (Ezekieli 15:5). Weng'o ne en kum mane olwar ne nyaka nyikwayo kaluwore gi kaka japur mar Mzabibu nochano.

Gweth maduong' – mane otigo kod Nyasaye kaka ranyisi kuom pinje moko – nolal ne Jerusalem, kuom mano ne onge tiende bedo kod Hekalu. “Keluru jogo. Gin joma nigi wenge, to ok nyal neno. Bende gin gi it, to ok ginyal winjo. Ogendini duto mondo ochokre kaachiel. Ere nyasachgi mane osekoro gima kama, kata mosehuloe gimoro kapok otimore? Weuru gikel joneno mondo onyis ane gik mane gitimo, mondo gilo bura, ka wachgi en adier. To ka ok ginyal, to koro an Ruoth Nyasaye awacho kama, Anto an gi joneno maga, kendo jotichna. Aseyierou mondo ung'eya, kendo uket genou kuoma. Bende mondo ung'e ni an e Nyasaye. Nyasaye moro motelona ne pok obedoe, bende moro maluwa ok nobedie. An kende e Ruoth Nyasaye. Onge jawar moro mak mana an” (Isaya 43:8-11).

To Israel notimo gik mopogore ahinya. Ne okulore e nyim nyiseche manono mag jopiny kendo nolamogi kar bedo joneno mag wach kod tim gi nyithindo kendo joneno mag Nyasaye mar adier.

E bwo Jeroboam II, Israel ne onyalo yudo teko mag jolweny kod dongruok. Mak mana ni kaka ne gimeddo dongre, e kaka negihero nyiseche manono ahinya. “Jo-Israel ne chalo gi yadh mzabibu monyak maber! Kaka ne gimeddo dhi nyime maber, e kaka ne gimeddo gero kende mag misango, kendo kaka pinygi ne nyak maber, e kaka negiloso sirni milamo mabeyo” (Hosea 10:1).

Dhi nyime kod richo ndalo duto bedo okang' marach kendo gikone ok onyag olemo. Mokuwongo, Israel ne nyago olemo, to bang'e ne omakre kod Ashur kod Babel. Kuom mano ne ginyago “mzabibu” ma ok beyo kendo mane olwar piny kendo ne ok nyal loso divai maber. Israel ne onge kod yie kuom Nyasache; kuom mano, Hekalu nolalo ratiro mare mar ngima. Israel, Jerusalem kod Hekalu nolwar e mach kane Nyasaye owegi e lwet jo-piny.

Jo-Babel nowang'o “puodho mar mzabibu” kod mzabibu (Jerusalem kod Hekalu) mana kaka ne osekor kod jonabi.

Olemo mayoreyore ok en tich mar jarit mzabibu mane ochando dich kopidho kendo korito mzabibu (Ezekiel 17:5-6). Mzabibu owuon ema nikod richo nikech nonyago mzabibu mayoreyore kata odoko ni ne orite maber.

Nikech olemo mane puoth mzabibu nonyago oknebeyo, Nyasaye biro *kumo* kendo ketho puoth mzabibu. E ranyisi achiel maber mitiyogo e Muma mar puoth mzabibu, Rapar mar Chike jiwo ni ok en mana kum kende to bende kind richo mag Jo-Nyasaye to kod mag piny Sodoma: “Nikech mzabibu maggi gin mzabip Sodom, mopidh Gomora ma olembgi otimo kwiri kendo kech. Divachgi chalo gi kwich thuol mager” (Rapar mar Chike 32:32).

Jo-Babel nobiro mokwongo mako Israel higni 605 kapok Kristo nobiro.

Jolweny mag Nebukadreza nobiro mar ariyo higni 597 kapok Kristo nobiro. E kindego Ezekiel noter e piny Jo-Kaldayo. Kuom mano wach nochopo kare: “Mi bathe koni gi koni nowang.” To Israel e kindego noyudo resruok. Mach nosudo machiegni ahinya gi gweng’no kata kamano, “nogoyo diere” (Ezekiel 15:4).

Agikone e kinde mag kethruok margi mogik kuom mach nobiro higni 58 kapok Kristo nobiro. “Giseweya, omiyo abiro loko pinygi thim. An RUOTH NYASAYE ema awacho kamano” (wes mar 8)

Duogruok Okelo Nyak kuom Mzabibu

Seche moko nyalo nenore ni winjo wachni tek, mak mana ni ng’uono mar Nyasaye ni kuom ng’ato ka ng’ato. Rit mar Nyasaye kuom Jo-Yahudi kod Jo-piny nyisowa ng’uono mare. Paulo wacho ni agikone thuolo biro yudore kuom Jo-Yahudi kod Jo-piny mamoko e chenro mar Nyasaye. Kaka Nyuasaye biro timo mae en hono!

Jaote Paulo e buk mar Jo-Rumi fwenyonwa Nyasasch Israel ma mich mage kod luong oklokre. “Ka Nyasaye oyiero ng’ato kendo oguedho, to ok olok parone kuom ng’atno.” (Jo-Rumi 11:29). Wesni bendo inyalo lok ni rwak kod chudo mar Nyasaye [mane omi Israel] ok nyal gol chutho. Mae nyiso ni joge gin jok moher nikech Wuoro, kata odoko ni ne ologi kendo ne ok gin gi yie kendo ne ginyisore giwegi kaka wasigu mar Injili. Kuom mano Nyasaye ne oketo winjuok machalo kama, “Abiro duogo joga ira kendo anahergi gi chunya duto, nikech koro ok akecho kodgi. Gibiro chako gidak e tipona, mi ginya ka cham, kendo ginyag mana ka yiend mzabibu. Gibiro bedo gi huma mana ka divai mar Lebanon. Jo-Israel ok nochak olam nyiseche manono kata matin, omiyo anawinj lemogi, kendo naritgi. Anageng’gi mana kaka yath ma tipone ng’ich, nimar an ema amiyogi guethgi duto” (Hosea 14:4, 7-8).

Parane, ka “puoth mzabibu” kod mzabibu owang’ duto. Israel, Jerusalem, kod Hekalu noketh duto. Kata mana “kor sisi mare” kod “aluora” mare bende nomuk.

Ang’o momiyo mzabibu oknowang’ kata odoko ni ne okete e mach? Par gima Hosea nowacho e wes mar 8; “Anageng’gi mana kaka yath ma tipone ng’ich.” Ka nyalo bed ni ich wang’ mar Nyasaye ipimo kod puodho mar mzabibu mane oketh, ok onego wabed kod bwok gi gueth kod duogruok ma Nyasaye nyiswa kokalo e ranyisi mar puoth mzabibu maber. Jonabi nota kod Nyasaye mondo ging’ii wachni e okang’ mokalo kum kaluwore kod nyak mar mzabibu. “Unuchak upidh mzabibu e gode mag Samaria, kendo joma nopidhogi nocham olemo ma ginyago” (Jeremia 31:5).

E ndalo mabiro, Israel biro lokore. Lokruok margi biro wuok kuom Masiya. “An e mzabibu mar adier, kendo wuora e japur mzabibuno” (Johana 15:1). Kuom mano, weche ma wasomo e Hosea wuoyo kuom Masiya. Kokadhok kuome Israel biro nyago olemo kod dongruok kaka mzabibu mokwako piny duto.

Zaburi 80 paronwa historia mar wuoth mar Jo-Israel kagiwuok Misri kod ratiro kaka gibiro bedo kod loch mar Kanan. Wes mar 11 wacho niya, “Bedene konchiel ne oyarore mochopo nam Mediterenia, to bedene ma komachielo nochopo e aora Yufrate.” Ma en ranyisi ma nitiere e bwo Israel, ka oyarore kowuok aora Yufrate nyaka nam Mediterenia kod Daudi gi Solomon. To Bang’e kethruok mare nobiro. “Chiel” mare nomuk kendo mbithe kod le ma e thim nocham mzabibu (wes mar 12-13). Iwuoyo kuom Ashur kod Babel nyaka kod pinje moko maricho.

E wes mar 14 kod 15, Jandik Zaburi nenore kokwayo Nyasaye mondo oduogi, mana kaka nokwayo joge mondo oduogi. Biro mare en ni mondo “orang” chal mar puoth mzabibu maneokethi mondo oduoke. A Nyasaye manyalo gik moko duto duog irwa. Rangwa gi e polo, kendo bi mondo ireswa, wan yadhi mar mzabibu. Ee bires mzabibu ma in iwuon ema ne ipidho. Adier, kony mzabibu ma pod yot, mane imiyo odongo maber mondo obed mari iwuon (Wes mar 14-15). Wes mar 15 nyalo kata wuoyo kuom gueth mag Jakobo (Chakruok 49:22). “Joseph iluongo ni yath matin manyago olemo mogundho,” tiende ni “wuowi.”

Kata kamano, ka olwer mzabibu machon kendo ochuoge, mzabibuno pod biro mana dongo. “Lweroni” en Wuod Nyasaye. Nonywole e pinyini kaka ja-yahudi. Nopidhe e piny ka. Kuom mano, “mzabibu” mane owang’ mar Israel pod nitie kuom Yesu Kristo. Par gima Yesu nowacho kane onenore mokwongo, “An e mzabibu mar adier, kendo wuora e japur mzabibuno” (Johana 15:1). Kuom mano, “mzabibu” mar adier, maen Yesu kawo kar “mzabibu” maok nyal nyak maen Israel. “Bedena duto ma ok nyag olemo ong’ado oko, to bede duto ma nyago olemo olwero maler mondo omed nyak. Ka ng’ato ok obet kuoma to iwite oko, mana kaka iwito bad yath, mi two. Bede ma kamago ichoko, kendo iwito e mach, mi wang.” (Johana 15:2, 6).

Judas nopogore kod Yesu kendo nolal. Kuom jopuojre moko Yesu nowacho niya, “Un koro usedoko maler nikech wach ma asewachonu.” (Johana 15:3).

Nikech jotelo mag Jo-Yahudi ok ne dwar Yesu: “Okwadwar mondo jalo obed ruodhwa” (Luka 19:14). “Wan waonge ruoth mak mana Kaisar” (Yohana 19:15). Wachni nokelo askeche mowuok kuom ruodh jo-Rumi nyaka Israel. Jerusalem no go tong’ kendo nolwore mowang’e. Kendo weche mag jandik Zaburi bironwa maler, “Wasikwa osetong’e, momoko kuome mach.” (Zaburi 80:16).

Yudo Adiera Mar Warruok

Jomoko kalo e ngima ka gipenjre ka bende gibiro yudo warruok. Kata odoko ni ne otisgi maber kendo noketnegi lwedo, pod gin kod paro mang’eny e chunyi. Adier, Nyasaye dwaro ang’o kuom dhano kapok omiyogi mich mar ngima mochwere kod *adiera* mar donjo e piny polo? Ma en penjo mapek ahinya kendo en penjo mowinjore mondo jogo duto man kod yie obed kod dwoko mar Muma ma ginyalo bedogo gi yie.

Israel kaka mzabibu mar Nyasaye e Muma Machon nobedo kod wich kuot maduong’ ahinya nikech nonyago olemo maricho; tiende ni negitamore miyo Nyasaye hera kod duong.’ Ndiko ma

wasesomo wachonwa maler rem mar Israel kendo ng'eny ndiko malit ahinya mane Yesu onego ng'ii maber.

Yesu kaachiel kod jogo moyie duto “mobet” e iye ema gin MZABIBU MAR ADIERA – ka gichopo kare chenro mar adiera mar Nyasaye kuom joge. Oganda manyienni mar Jo-Nyasaye – maen Jo-Kristo – luwore gi Yesu Kristo kendo giriwore kode kaka oboke bede mag mzabibu. Nyasaye Wuon ema en jarit mar puodho mar mzabibu man kod bedene. Kae ema koro weche bedoe matek nikech jogo moyie duto kata bed ni giyie adiera kata ok giyie, giduto ichiwogi kae kaka ranyisi mag bede mzabibu.

Bede ma nyago olemo gin jogo moyie adiera nikech kuom bedo e ngima achiel kod Kristo ginyago olemo mang'eny. Kata kamano, ng'atno moyie adiera nyalo ketho winjuok. Wuoro lwero bat moro amora ma ok nyag olemo. Jogo ma ok nyag olemo kuom dok chien ka ok giluw Kristo ilwero kowuok kuom mzabibu. Nyasaye dwaro olemo machalo nade kuomwa? Olemo ok nyal rumo ka wakelo jomamoko kuom Kristo.

Wasom ndikogi mantiere e Johana 15: “Ka ubet kuoma, kendo wachna obet kuomu, to gimoro amora mukwayo notimnu” (wes mar 7). Lemo ma imiyo dwoko en olemo malong'o ahinya konyag e ngimani. Yesu wuoyo kuom “mor” kaka olemo ma ogombo mondo obed e ngimawa chutho. “Awachonu wehegi mondo un bende ubed gi mor ma an-go, kendo mondo mor ma un-gono obed moromo chutho” (wes mar 11).

Omiyowa bende chik mar hera. “Herreuru mana kaka aherou” (wes mar12). Dwarore mondo waherre mana kaka Yesu oherowa, kendo ne oherowa mi ochiwo ngimane. Nyalruok maduong' kuomwa en ni dwaro mar tho nikech ng'at machielo ok nobedie kendo, mak mana ni nitiere yore moko mag hera kaka chiwruok, winjo, konyo, jiwruok kod mamoko.

“To gik ma Roho nyago gin: hera, mor, kue, horuok, ng'wono, ber, bedo jaadiera, muolo, kod ritruok, Onge chik makwedo gik ma kamago” (Jo-Galatia 5:22-23). Chakruok mar jaote Paulo mar wach ma en *olemo* nitiere kod tiende mang'eny. Nikech wach mane ochopo en nyak makare. Olemo en gino ma inyago; okao kinde mang'eny mondo onyagi kendo odwaro rit mar pur. *Roho* ema nyago olemo. Nyaka waritre kod Roho eka wachop machiegni kod Nyasaye. Mae biro miyowa thuolo mar nyiso olemo mag Roho. Nyisruok mar olemo mar Roho ok chop kare kuom timbewa nikech Roho maler odak kuomwa – ka wan jo-Kristo adiera.

Olemo mar Roho pogo Jalup mar Yesu Kristo gi ja-piny ma ok ohero Nyasaye, gi piny motimo richo, ka ofwenyo teko maiye makonyo jalup Kristo bedo kaka Kristo e ngimawa ma pile.

E wes motelo, Paulo chiwo tije mag ringruok makelo pogruok ahinya kod olemo mag Roho. “Timbe mag ngima dhano nenore ratiro. Gin terruok, tim ma okler, anjawo, lamo nyiseche manono, jwok, sigu, dhaw, nyiego, mirima, ichlit, miero, pogruok e kanyakla, gombo, mer, dwanyruok, kod gik moko machalo kamago. To asiemou, kaka nasiemouchon ni, joma timo gik ma kamago ok noyud gueth mar Loch Nyasaye” (Jo-Galatia 5:19-21). Mae en siem mager

ahinya mawuok kuom Paulo. Owachonwa moyangre ni ok en wach mar ka iyudo warruok kata ka ok kamano. Gima nowacho en ni jogo motenore gi timbe mag ringruok ok noyud gueth mar Loch Polo.

Seche ma wayudo warruok, richowa duto iweyonwa kendo ipong'owa gi Roho Maler kawan kod chir mogundho ni kaka bede wan kuom mzabibu kata kuom Yesu Kristo chutho. Ok lich kata kaen kor luasi machalo nade mayudowa e ngimawa to mana ni kik wawe mzabibu matwo nikech wan kod adiera ni wan kod kido moketnwa mar chieng' warruok. "Kik umi Roho Maler mar Nyasaye chuny lit, nikech Roho e kido ma Nyasaye oketonu, kaka ranyisi ni noresu chieng' resruok" (Jo-Efeso 4:30).

Adiera marwa mar warruok nitiere mana kuom Yesu kristo kende. En Yesu ema nolemonwa, to mano en wach maber. Yesu nolemonwa kama, "Wuora, mi gibed achiel. Kaka in kuoma, kendo kaka an kuomi, e kaka bende gibed kuomwa, mondo piny oyie ni in ema niora. Asemiyogi duong' mane imiya, mondo gibed achiel kaka wan bende wan achiel, ka an kuomgi, kendo in kuoma. Kamano gibed malong'o nyaka chop gibed achiel chutho, mondo piny ong'e ni niora, kendo iherogi kaka ihera." (Johana 17:21-23).

Yesu lamo lamo adek kuom wuoro. E lamo mokwongo, Yesu nokwayo lamo mar bedo e achiel – mondo gibed gimoro achiel. Lamoni oriwo jogo duto moyie kuom kinde duto. Bedo e achielni nenore ahinya moloyo hera, winjo, kod chiwruok kuom dwaro mar Nyasaye.

E lamo mar ariyo, Yesu nolamo bedo e achiel e kind jogo moyie kotenore kod bedo e achiel mar Yesu owuon kod Wuoro. Jolup Kristo duto nyalo bedo e achiel mana ka gidak e achiel kod Nyasaye. Kuom ranyisi, bat moro amora mobet kuom mzabibu omakre kod bedo mamoko (som Johana 15:1-17); kata fuonni moro amora mar ringruok omakre kod fuonni mamoko nikech ka achiel lit, to fuonni duto lit, kendo ka fuonni achiel omi duong' to fuonni duto bedo mamor kaachiel kode (1 Jo-Korintho 12:12-27). Riwruogni mar Wuoro kod Wuowi nyalo miyo ji duto mantiere e piny bed kod yie ni Yesu noor kod Nyasaye kaka Jawar mar piny – to ok yie kende, to kendo girwak Jawarni kaka margi. E kwayo mar adek, Yesu nyisowa ni ji duto nitiere kod thuolo mar bedo e achiel kod mzabibu mar adiera e ngimagi.

Kik idek ma ok ibedo e achiel kod mzabibu mar adiera maen Yesu Kristo. Thoulo mar warruok mar adiera bedo machiek pile ka pile ne piny masani.

Yath Mar Mzabibu Maber

Wayudo e muma kido mopogore mag yien motigo kaka ranyisi kuom Israel. “Mzabibu kantiere e dier kuthe kod yien mamoko to koro ok lounge ni mzabibu.” Yien ka yien golo kido mopogore mar Israel. Barua mar Paulo ne Jo-Rumi golo picha mar yath mar mzabibu kowachonwa ni Israel ok bi kwedi, kendo gibiro bedo kod kinde maber mabiro.

Chon Jo-Yahudi nomako wach mar akwede. Emomiyo kuom richogino e kinde mane Ruoth Manase ne ni e telo, Nyasaye nowacho ni enowit joge nikech richogi. “Anawit joga awuon modong,’ kendo anachiwgi e lwet wasikgi duto, mondo opegi kendo oyakgi, nikech gisemiya mirima gi timbegi maricho, chakre ndalomane kweregi owuokie misri nyaka chil kawuono” (2 Ruodhi 21:14-15).

Kata mana Jeremia ne ogolo siem ne ji ni Nyasaye ne oseweyogi. “Yaye, jo-Jerusalem, ma yie wiu maboyo en ranyisi ni un joma owalna, dhiuru ulielgi oko, kendo udhi ywagi ewi gode, nimar an Ruoth Nyasaye asedagi joma akechogogi kendo aseweyogi” (Jeremia 7:29).

Paulo wuoyo kuom achiedh nade mapek ahinya kaluwore gi wachni. Nyasaye chunye ne owuok kuom jo-Israel kendo gikone nool kod timbegi maricho mi oweyogi chutho? Dwoko mar Paulo kuom adiera en ni ok en kamano. Nowacho ni “Ooyo! Ok en kamano, nikech an awuon an ja-Israel ma nyakwar Ibrahim kendo ma jadhoo Benjamin” (Jo-Rumi 11:1). Ka nyalo bedo ni Nyasaye nowito ng’ato ang’ata to ne onyalo wito Paulo nikech nosando Jo-Kristo kapok ne obedo kod yie.

Paulo nowacho kuom adiera ni Nyasaye ok ne owito joge e ndalo mag Musa, kata e ndalo mag jonabi. Kendo pok owitogi sani. Nyasaye ok osewito joge mane ong’eyo chon (Jo-Rumi 11:2). Kata obedo ni Israel nodhi nyime maonge kod yie, Nyasaye kinde duto nyaka chop timne kare. En Nyasaye ema noyiero Israel mondo kokalo kuomgi to pinje duto mantiere e piny ka mondo ong’eye. Ne en kokalo kuom Ibrahim, kwar Israel mane Nyasaye nochopo chikno, kendo onge gima ne Israel onego tim mondo eka yiergi. Kane owuyo kod Ibrahim, Nyasaye nowacho niya, “Analoki *oganda maduong*’; anaguedhi, kendo anami nyingi obed kod huma, mi ji nokonyre gi nyingi kuom gueth.” (Chakruok 12:2).

E buk jo-Rumi, Paulo dhi nyime kowuoyo kuom lwar mar jo-Israel, kendo obedo thuolo kowacho ni pinyno ok bor kod chang. Neno ma ok ginengo ok bi kao kinde mang’eny to lwar margi ok rach ahinya. Lwar mar Israel nyiso ni warruok osechopo ne jopiny mamoko kendo kaka Israel notamre Nyasaye ne en ranyisi mar chenro Nyasaye kinde duto mane dwarore ahinya kaka Yiero maduong’ mar Nyasach Jakobo ewi Esau. Warruok mar Jo-piny ni kod tiende maen *keto Jo-Yahudi mondo obed kod nyiego*.

Gombo mar Paulo en ni Jo- Yahudi mondo ong’e ni Nyasaye noguedho Jo-piny ahinya kane giyie kuom Masiya mar Jo-Yahudi giwegi. Jo-Yahudi nyalo fwenyo ni guethgo mane ochiw ne

jo-piny yudore kuomgi kaka achiel kuom winjruok mar Nyasaye, to ginyalo mana yudore e yie kuom Yesu Kristo kende.

Paulo nitiere kod yie ni tamruok mar jo-Israel en mar kinde matin ahinya. Owacho kamae kotiyo kod ranyisi. Tiende mag yath e chakruok mar yadhno kendo odongo molos bede mag yadhno. Yie mar Ibrahim ne chalo kaka tiend yath ma nyak, to jo-Yahudi gin oboke kata bede momakore kod yadhno. Kaluwore kod yiero Mar Nyasaye kod luong mar yie mar Ibrahim, piny mane owuok kuome ne en piny maler. Ka tiend yath ler, mano nyiso ni bat moro amora motenore kod tielono bende nyaka bed maler.

Bede mamoko nolwer kowuok kuom yadhno nikech richo kod bedo maonge kod yie. Bedegi gin jo-Yahudi maonge kod yie. Kaluwore kod thuolo margi, Pinje ma Paulo pimo kod bede mag mzabibu makech bende koro ochuog kuom mzabibu manyago olemo mabeyo. Paulo golo siem ne jo-piny ni bad mzabibu makech makoro ochuog kuom mzabibu mane opidhi (Israel), ok en kuom sunga kata nyadhi nikech nitiere nyalruok ni inyalo lwegi kendo bedegego inyalo chuog kendo. Kowuoyo kuom Israel, Paulo nowacho ni, “To bende ka jo-Yahudi ok osiko kotamre yie, to nochak ochomgi e yath, nikech Nyasaye nigi teko mar chomogi kendo” (Jo-Rumi 11:23).

Wabedo e achiel e “yadh” Nyasaye kuom yie. Ka ok en kuom yie, wawito nyalruok moro amora e kindwa gi Nyasaye kuom siko kawatamre yie. Pinje mamoko ochom kuom yie e familia mar Nyasaye. Ja-Yahudi moselal ma koro fwenyo yie mar Ibrahim duogo dala. “Un joma ok jo-Yahudi uchalo bad yath mane ong’ad oko kuom zeituni mae thim, mi ochom e yadh zeituni mopidhi. Jo-Yahudi to chalo gi bede yath hie, omiyo mano kaka chako chomogi kendo e yadhgi giwegi yot” (Jo-Rumi 11:24).

Nyasaye ok nyal tiyo kod mzabibu maonge gimomiyo. Mzabibu kaka picha mar Israel nyiso kinde maber ahinya. Mzabibu ne en achiel kuom yedhe mabeyo ahinya kuom Palestin machon. Seche mang’eny ne en yath kende mar bor moro amora kuno. Ne oluonge ni “Ruodh Yedhe” (Jo-Ng’ad Bura 9:8), manyiso ber mare mar ohala e kinde machon.

Mzabibu en ranyisi mar ber, teko, kod kwe. Zaburi wuoyo kuom nyak mare mar olemo. “Chiegi nochal gi yadh mzabibu manyago olemo mang’eny e dalani, kendo e sa ma yawuoti olworo mesa kachiemo, to gini chal gi yiend zeituni maloth.” (Zaburi 128:3). Hosea bende wuoyo e ber mar Israel, “Gibiro loth kendo gibiro bedo mabeyo ka yiend zeituni. Ginidum mamit ka yiend sida ma Lebanon” (Hosea 14:6).

Mzabibu ber ahinya kuom yore mang’eny. En kod bede mang’eny kendo tiendene odonjo matut ahinya. Odak aming’a ahinya kendo onyalo dongo mokal lwero. Oonge kod kinde mag higa kendo oboke mage bedo ma majan higa ka higa.

Nyasaye noyiero piny mar Israel kendo ok obiwite. “Mano e kaka jo-Israel duto nokwo, mana kaka Muma wacho niya, ‘Jawar nobi koa Sayun. Enogol richo duto mag nyikwa Jakobo. Mano e singruok manatim kodgi ka agolo richogi” (Jo-Rumi 11:26-27).

Ji mang'eny nitiere kod paro ni wach ma en "Israel duto nokwo" tiende ni Jo-Yahudi mang'eny e kinde mogik kapok Kristo oduogo biro lokre kuom Kristo kokalo kuom warruok. Moko bende nitiere kod yie ni Paulo tiyo kod wach mar *Israel* kaka piny "*mar roho*" mar Israel moting'o oganda mag jo-Yahudi kod mag pinje mamoko mane onwang'o warruok kuom yie kuom Kristo. Kuom mano, "Israel duto," kata jogo moyie duto biro yudo mich mar warruok manosingi. To jomoko pod ni kod yie ni wesno tiende en ni Israel duto biro bedo kod thuolo e Loch mar polo kendo ni ng'eruok mar jo-Yahudi kaka jo-Nyasaye okbi ket tenge nikech Nyasaye noseiyero piny mar Israel kendo pokowite chutho. Mae e winjo maber, nikech Nyasaye bende noseiyero kanisa kokalo kuom Yesu Kristo kendo okobiwite chutho. Mae oknyis ni tieng' moro amora mar warruok ok owinjore. Ng'ato ka ng'ato nyaka bed kod yie kuom ng'uono gi riekko mar Yesu Kristo ka kodhi margi mar richo kiloyo kod Roho Maler modak e igi.

Dwaro mar Paulo en nyiso ni Nyasaye ok nowito Israel. Paulo noyie adiera ni piny mar Israel biro duogo kuom Nyasaye. Jo-Yahudi kod jo-piny ibiroket mondo obed yath mowinjore kare e loch to bede yath manolwer mowang' nyiso jogo ma kuom hawi marach notamre ng'uono mane osechiw kod Nyasaye.

Paulo wacho kodwa kokalo kuom Isaya 59:20-21: "Enobi ka jawar mar Sayun. Ee nobi mondo ores nyikwa Jakobo moseweyo richogi. Ruoth Nyasaye ema owacho kamano.."Yesu Kristo ema en jawar mabiro biro kowuok Jerusalem. Richogi bende nowengi (Jeremia 31:33-34). Adier, ng'ato ka ng'ato biro ng'eyo Nyasaye e ndalogo kendo richogi nowengi.

Nyasaye oseikore ahinya mar kecho jogo mabiro ire. Isaya 60 fwenyonwa picha maber mar Jo-Yahudi kod Jo-piny kagiyudo gueth mang'eny mag Nyasaye.

Mzabibu bende koro osechuog moduogo kuom Yesu Kristo, nikeche e seche mag Nyasaye Israel biro duogo e Got Zeituni. "Chieng'no enochung' e got Zeituni, ma omanyore gi Jerusalem yo wuok chieng', kendo godno nobarre mi hoho maduong', mochakore yo wuok chieng' nyaka podho chieng', poge ariyo. Bath got konchiel nodog yo nyandwat to bathe komachielo nodog yo milambo" (Zekaria 14:4).

Duong' mar Nyasaye nowuok e Hekalu kendo ok obibedo chutho nyaka Kristo wuon chieng' nolime e kinde mag Muma Manyien. Ezekiel noneno duong' mar Nyasaye kawuok e dalano: "Eka duong' maler mar Ruoth Nyasaye nowuok Jerusalem, modhi ochung' ewi got man yo wuok chieng' (Ezekiel 11:23). Kendo kuom roho maler, Ezekiel neno duogo mar duong' mar Nyasaye: "Mi aneno duong mar Nyasach Israel kabiro koa yoo wuok chieng'. Duond Nyasaye ne wuo ka apaka mar nam, kendo duong'ne maler nomiyo piny rieny. Fwenyno ne chalo gi fweny mane aneno kane Nyasaye obiro ketho Jerusalem, kendo nochal gi moro ma ne aneno e bath aora Kebar. Bang'e ne apodho piny auma. Duong' maler mar Ruoth Nyasaye nokadho e dho rangach ma yo wuok chieng' modonjo e Hekalu." (Ezekiel 43:2-4).

Nyalo bedo ni ne rach ahinya ne Ezekiel kane duong' mar Nyasaye owuok e Hekalu; kendo ka ne oneno ka duong'no oduogo kendo to nobedo kod luoro gi mor kokalo kuom nyalo mare mar neno wachni. Wesni nyiso ni Nyasaye biro duogo mana kaka nowuok.

Ranyisi mar kethruok mar dalano kod Hekalu nogol kuom wuok mar Nyasaye. Kuom mano, mondo Nyasaye oduogi, chikene nyaka chop kare: Lamo nyiseche manono ne nyaka rum. Ezekiel nyalo bedo ni ne ochiko ji mondo oger Hekalu kaluwore gi ratiro mane omiye kowuok kuom malaika ma jachak, to ji ok ne okwero richogi chutho mi chike Nyasaye bende ok ne ochopo kare.

E buk mar Tich Joote wayudo wach mogik mar Kristo e piny ka: "To unuyud teko ka Roho Maler obiro kuomu, kendo unuyis ji gik mung'eyo kuoma, kuchako gi Jerusalem, nyaka Judea duto, gi Samaria kod tung' piny gi tung' piny" (Tich Joote 1:8). Bang' wacho kamano, jopuonjre ne oneno Yesu kodum e polo kendo nolal e bor polo. Bor polo ne en ranyisi mar duong' Nyasaye. Bor polono bende noumo Yesu kod jopuonjrene adek e seche mag lokruok (Luka 9:34-35).

Ne en wach mowinjore mondo jopuonjre one Yesu katimo lokruokgi. Dum ne en ranyisi kuom jopuonjre ni Yesu ne en Nyasaye adiera. Kane oyudo ging' iye seche mane olal, chuech ariyo mag malaika nowuok. Negiwachone jopuonjre ni kaka ne ginene kodum e kaka obiro duogo. Kuom adiera obiro bedo e Got Zeituni.

Got Zeituni en "got man yo wuok chieng mar dala" mar Jerusalem (Ezekiel 11:23). Kedron man kod bor mar nus mail kende pogo Dala Maler kowuok kuom Got Maler. Kuom adier nitiere romo adek man kod ranyisi mopogre. Got Scopus nitiere yor nyandwat, Got Ketho nitiere yor milambo to Got Zeituni nitiere diere. Ochung' fut 2,680 malo mar apedha mar nam manyisoni en kod bor mar fut 200 moloyo kama Hekalu ma Jerusalem nitiere.

Kar romogi nitiere gik modong' miluongo ni "Kanisa ma Dum," mane oger e senchari mar ang'wen kod chiwo mane ogol kod Ruoth Konstantino. E higni matin mosekalo, liete machon oseyudi machiegni kod kama ne Yesu oywakie Jerusalem. P.B Bagatti osebedo ka ng' iyo kaburigo to kaluwore kod kwano mare, kuonde mane oike ringreggo notigo e senchari mokwongo kapok Kristo obiro kod senchari mar adek kod ang'wen. Gik mane oketie ringreggo manyalo romo 36 noyudore kendo ne gin mag senchari mokwongo. Gik mane ondiko e wigi ne gin nyinge kaka Jairus, Simon Bar-Yona, Maria, Martha, kod Siloam. Achiel kuomgi nitiere kod nying "Judas mane oloko yie mar Tiro."

Nyago Olemo Makare

Ng'ama ok oyie gi puonj jomaricho, kendo ma ok luw timbe joricho, kata ma ok riwre gi joma ochayo Nyasaye, en jahawi. Chik Ruoth Nyasaye ema miye mor, kendo opuojore chikno

odiechieng' gotieno. Ochalo gi yath madongo e bath aora, manyago olemo e kinde mowinjore kendo ma pote ok ner. Gimoro amora motimo dhi maber. Joricho to ok chal kamano kata matin, to gichalo mihudhi ma yamo tero.

Nitiere rieke mang'eny e wesgi. Kawatiyo kod rieke Nyasaye, olemo ma wanyago biro bedo mabeyo kendo Nyasaye biro yie kodwa. Mana kaka yath bedo kod pi to nyago olemo mabeyo, wabende dwarore mondo wayie kuom Wach Nyasaye mondo wanyag timbe mabeyo kod paro mabeyo mamiyo Nyasaye duong'. Mondo gimoro amora ma watimo ochop kare, nyaka wabed kod Wach Nyasaye e chunywa.

Ndiko: Loren M. Chamberlain

Loko: Elijah Ogeda